

Reigl Judit: életem legnagyobb találkozása

Beszélgetés Maklár Kálmánnal

BÁNÓ ANDRÁS

Kálmán Maklár Fine Arts, 2020. IX. 7–30.

Röviddel cikkünk megjelenése előtt tért haza Franciaországból a Kálmán Maklár Fine Arts galéria tulajdonosa, Maklár Kálmán, aki részt vett az egyik legkiemelkedőbb magyar kortárs festő, a 97 éves korában elhunyt Reigl Judit franciaországi búcsúztatásán.

Miért egy meglehetősen ismeretlen kisvárosban, Avrainville-ben volt a szertartás?

MAKLÁRY KÁLMÁN: Avrainville öt kilométerre van Marcoussis-tól, ahol Judit élt. Ebben a kisvárosban van egy krematórium, ezért tartották itt a hamvasztás előtti búcsúztatást. Körülbelül harmincöten lehettünk ott a szertartáson, barátok, ismerősök.

Végakarata szerint hamvait párjának, Betty Andersonnak hamvaival együtt Bretagne-nál a tengerbe szórják egy későbbi időpontban. Miért akarhatta ezt így?

MK: Erről a szándékáról nekem soha nem beszélt, de lehetett következtetni abból, hogy Betty hamvai a hálószobájában voltak egy urnában. Életükben elválaszthatatlanok voltak, s most a halál után is elválaszthatatlanok lesznek hamvaik közös tengerbe szórásával. Judit életében soha nem akart sehová se tartozni, számára a szabadság emberi és művészi értelemben fontosabb volt mindennél. Ezt támasztja alá egyik nyilatkozata is, amikor azt mondta: „az én kíváncsiam is volt, mindig a kozmoszsal együtt élni, lélegzeni, mint egy ici-pici, de szerves része a világmindenségnek, és én magam mint eszköz ahhoz járuljak hozzá a munkámon keresztül.”

Közel két évtizedes barátság fűzte önöket egymáshoz, pedig a megismerkedés körülményei nem erre utaltak.

MK: Mintegy két évig vártam arra, hogy végre személyesen találkozhatssak vele. Megérte, mert mindent elsőpró élmény volt. Eljutottam egy fontos gyűjtőjéhez, aki még az 50-es évek közepén írt egy levelet André Bretonnak, hogy örökölt egy gyűjteményt, amit elszándékozik adni, és kortársakat szeretne gyűjteni. A szürrealizmus pápáját kérdezte, tudna-e ajánlani művészeket. Breton két zseniális fiatal magyar művészt, Reigl Juditot és Hantai Simont ajánlotta. Monsieur Goreli komolyan vette az ötletet, úgy gondolta, ha valaki, hát Breton biztos tudja, hogy miért pont ezt a két magyart ajánlotta a figyelmébe. Megfogadta a tanácsot, és tényleg csak őket gyűjtötte egész életében. Reigltől és Hantaitól is több mint száz mű volt nála, közöttük főművek tucatjai.

Mai szemmel hihetetlennek tűnik Breton lelkesedése.

MK: Breton meghatározó egyénisége volt annak a kornak, és ne feledjük, hogy az egész New York-i iskola, a háború utáni amerikai művészet is a szürrealizmus köpenyegéből bújott ki. Újat, frisset keresett. Judit ugyan rövidesen elfordult a szürrealizmustól, de elegánsan, barátságban vált el Bretontól az 50-es évek közepén. Első, 1954-es kiállításán tizennégy kép lógott a falakon, de ezekből talán csak négy-öt felelt meg a szürrealista kánonnak, többségük már absztrakt mű

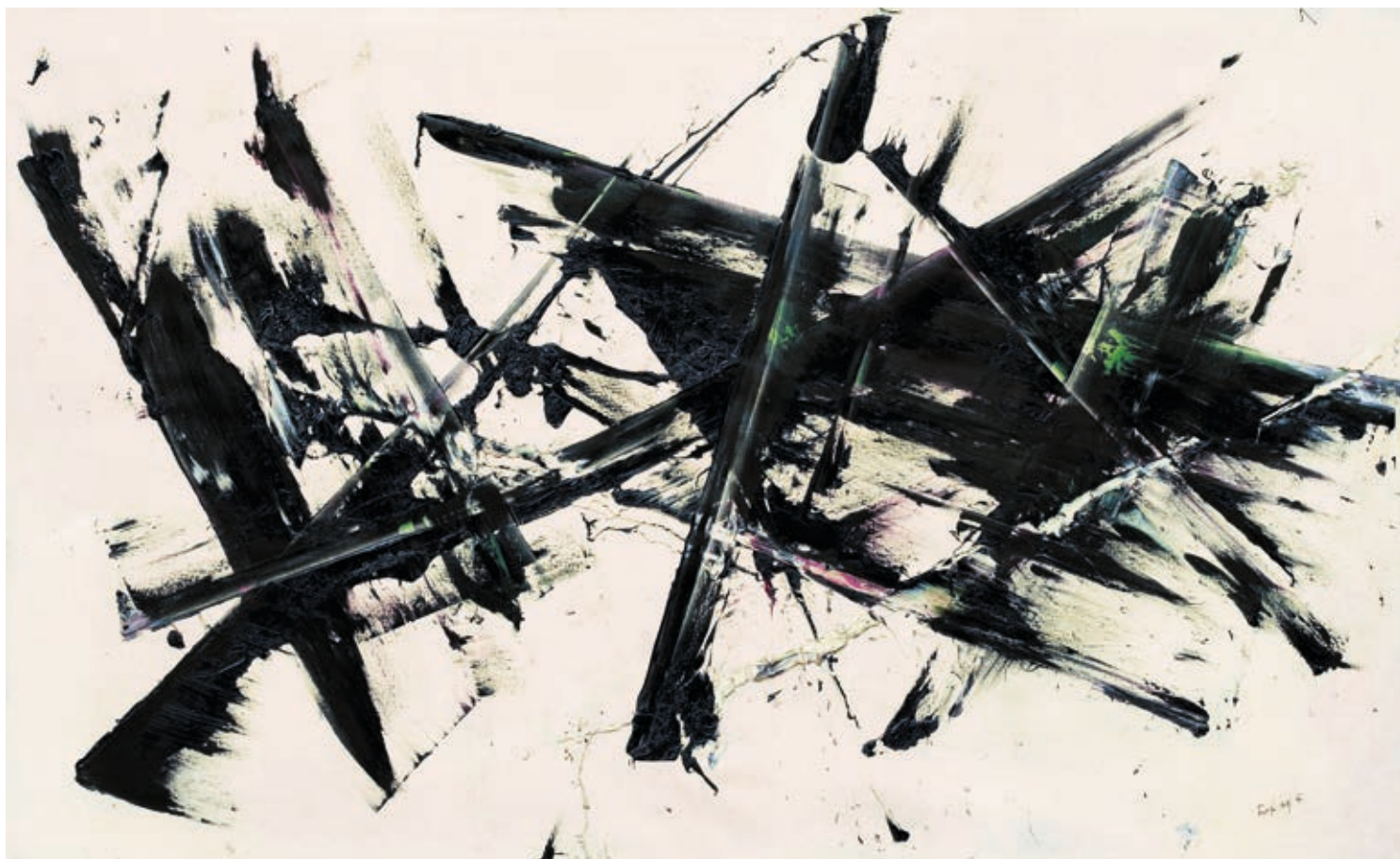
foto: Soós Éva

REIGL JUDIT és MAKLÁRY KÁLMÁN

volt. Breton az absztrakciót sohasem kedvelte, de Judittal kivételt tett, amit az is bizonyít, hogy a kiállítás után írt neki egy levelet, hogy mekkora zseninek és festőóriásnak tartja őt. Judit őszintén megírta Bretonnak, hogy a maga számára minden kategóriát vagy csoportot szűknek és korlátozónak érez. Breton méltányolta ezt az egyenes és őszinte beszédet. Lakásában a haláláig a falon lógott Reigl Judit *Csillapíthatatlanul szomjazzák a végtelent* című műve, amely végül a Pompidou Központba került.

Mikor látta meg az első Reigl Judit képet, és hol?

MK: Láttam egy könyvet róla, amit Adam Biro adott ki Franciaországban, majd a Musée de Soissons-ban és a Centre Pompidou-ban két kiállítását, talán 2003-ban, ahol főleg nagy méretű képeket lehetett látni. Kiállított néhány festményt a 60-as és az 50-es évekből, felvonultatta az új munkáit, mindegyik fantasztikus volt. Próbáltam

REIGL JUDIT: *Robbanás*, 1957, olaj, vászon, 143×233 cm, Maklár-gyűjtemény, a Kálmán Maklár Fine Arts jóvoltából

felvenni vele a kapcsolatot, de nem nagyon állt szóba idegenekkel, mert ahogy mondta később, ha minden telefonálóval találkozott volna, nem tudott volna alkotni. Viszont a sors úgy hozta, hogy egy magyar ismerősömnek volt egy Reigl-képe, el akarta adni, és felajánlotta nekem. Először sokalltam az árát, de kértem, hogy beszéljünk még róla, ha legközelebb Párizsba jön. A kép tetszett, de a 2000-es évek elején Juditnak szinte semmilyen ára nem volt a műkereskedelemben. Egyszer akartam aukción is venni. Elmentem az árverésre, ahol Breton gyűjteményét aukcionálták. Judit képét a becsérték sokszorosáért ütötték le, de a licit győztese nem sokáig örülhetett, mert a Pompidou Központ élt elővásárlási jogával, és a múzeumba került a kép. Azt a képet szerettem volna én is megvenni, de esélyem sem volt. Akkor felhívtam ezt az ismerősömet. Azt mondta, jó, hogy jelentkezem, mert pont most pakol le Párizsban, és megy Reigl Judithhoz, aki megveszi tőle a képet. Megkértem, hogy találkozzunk előtte,

hadd nézzek rá még egyszer. Valahogy éreztem, ezt a képet, ha már a sors elém hozta, nem szabad kiengednem a kezemből. A törzshelyemnek számító Palette étterem előtt találkoztunk, az autója csomagtartójából mutatta meg a képet, megegyeztünk, megvettem. Másnap mentem Angliába egy gyűjteményt megnézni, ahol Picasso mellett Bálint Endre- és Szóbel Géza-festmények is voltak. Épp a kompon utaztam, amikor egy ismeretlen szám hívott. Judit volt az, nagyon felzaklatva, hogy az a kép neki kell, hogy gondolom én, hogy előle megveszem. Ad bánatpénzt is, de azonnal vigyem hozzá a festményt. Mondtam, hogy ezt a képet a saját gyűjteményembe vettem, és nem szándékozom eladni, de ha mégis, neki szólok majd először. Megbeszéltük, hogy ha visszaérek, elmegyek hozzá.

Két év után elmehettem a műtermébe. Leírhatatlan volt, amit láttam. Ott voltak a képek százával össze-vissza hányva. Az 50-es évekből, a *Robbanás*-sorozatból, akkor még garmadával. Hosszan beszélgettünk arról, hogy hogyan készültek. Judit

1956-ban váltott, úgy festette a képeit, hogy a legolcsóbb ipari fekete festékmasszákat dobálta a fehér vászonra, és egy macsetét, bozót-vágó kést használva dolgozta azt el. Erről több művészettörténész is írt, akik látták Juditot alkotni. Ekkor vásároltam tőle közvetlenül az első alkotást is.

Mik voltak a csúcsárak Reigl-nél és Hantainál?

MM: Judit sok képet ajándékba adott barátoknak, ismerősöknek. Szerintem boldog volt, ha valaki érdeklődött a művei iránt, nem volt számára fontos, hogy pénzt kapjon értük. Csak kevés képe ment aukciókra – ma már nevetséges áráért –, nagyon aukcióellenes volt, mivel nagyon kevés gyűjtője akadt akkor, és a műkereskedők nemigen tartották számon. Ezért sem volt igazán ára a műveinek, ellentétben Hantaival, akinek 2005-ben volt egy

REIGL JUDIT: *Csillapíthatatlanul szomjazzák a végtelent*, 1952, olaj, vászon, Pompidou-gyűjtemény, a Kálmán Makláry Fine Arts jóvoltából

gyönyörű képe a Sotheby's-nél, az 1960-as *M.A. 4*, amelyet leütési illetékekkel együtt 560 ezer euróért adtak el. Ez volt magasan a legdrágábban eladott Hantai-kép a művész életében. Egy párizsi galériás vette meg. 2015-ben ugyanazt a képet ugyanannál az aukciós háznál újraárverezték, ekkor már 4,4 millió euróért ment el. Befektetésnek sem volt utolsó. Eddig Reigl legdrágább képe publikusan 412 ezer euróért talált gazdára szintén a Sotheby's-nél, de privát eladásban ennél drágábban is kelt már el alkotása. Ilyen árat nem sok művész élhet meg életében. Ők megélték.

A szürrealista képekből sincs a piacon?

MK: Azokból szinte sohasem volt! Az utolsó ilyen képet én vettem meg egy francia galériában, akkor elég drágán. Mai viszonylatban azért így is jó vétel volt. Részletre vettem, mert soknak tűnt az összeg egy kortárs képért. Tudtam viszont arról az előszóról, amit annak idején André Breton írt Judit kiállítási meghívójára. Két képét emelte ki, az egyik az, ami később Bretonnál volt élete végéig, majd a Pompidou-ba került, ez volt a *Csillapíthatatlanul szomjazzák a végtelent*, a másik meg a *Hasonlíthatatlan gyönyör*, amelyen denevérek ősmasszából szipolyozzák a vért. Tudtam, hogy ilyen kép nem lesz a piacon több. Ebben az időben kezdtem eladni a gyűjteményem szinte minden 1945 előtti festményét, és minden galériát és gyűjtőt felkerestem, aki kapcsolatban volt Judittal, hogy Reigl-képeket vehessenek. Sokan voltak, akiknek több képe is volt, és hajlandók voltak odaadni részletre

is. Volt, aki csak azzal a kikötéssel adta el, hogy kizárólag közgyűjteménybe mehet a mű. Megígértem, és be is tartottam a szavam.

Láttam, hogy itt van Budapesten a híres *Autóstop* címet viselő mű. Ez azonban feltűnik egy Reigl Judit lakásában készült videón is. Hogyan lehetséges, hogy ugyanaz a kép itt van Budapesten, és ott van Franciaországban is?

MK: Juditnak nagyon érdekes élete volt. Az tudható, hogy Hantai Simonnal, Fiedler Ferencel, Dávid Tissával, Hargittai Pállal, Bíró Antállal, Zugar Sándorral és Böhm Lipóttal évfolyamtársak voltak, Szőnyi-tanítványok. A háború után néhányan ösztöndíjjal kijuthattak Olaszországba, a Római Magyar Akadémiára. Ennek az olasz primitívek által inspirált képek a

vázlatát először Itáliában festette meg, de elveszett. Később Franciaországban ez volt az első mű, amit megfestett, mindig a lakásában lógott, az ebédlőasztal felett. Többször beszélgettünk arról, hova kerülnek majd a fontos művek, amikor ő már nem él, hiszen nem mehet minden kép múzeumba. Erre a festményre persze volt több jelentkező, de ő soha nem adta el. Amikor 2010-ben együtt dolgoztunk az életmű-kiállításán a MODEM-ben, szóba került, hogy ezt is ki kéne állítani. Ekkor egyszer csak közölte: eladja nekem. Akkor került hozzám.

Miért dönthetett így?

MK: Nem tudom. Akkor jött ki a nagy-monográfia első, 300 oldalas kötete és a MODEM kiállítása. Láttam, hogy sok munkát fektettem bele. Ennek hatására életem és megítélésem pozitívan változott, hiszen gyakorlatilag még a nyolcvanas éveiben is elfeledett művész volt. Szerintem unta, hogy mindenki azt a képet szerette volna megvenni, és úgy látta, nálam lesz a legjobb helyen. Az új könyvet a következő szöveggel dedikálta nekem: „Kálmánnak, akinek majdnem mindent köszönhetek.” Akkor azért már adtam el képeit, és érezhető volt a nemzetközi érdeklődés is. Abban az időszakban anyagi gondjai már nem voltak. Írtunk egy adásvételi papírt, én megvettem a képet azzal a kikötéssel, hogy amíg ő él, nála marad. Amikor 2014-ben a Ludwig Múzeumban rendeztünk életmű-kiállítást, kértem Judittól a képet. Jó, mondta, vigyem, de kell neki valami helyette, mert nem szeretné az üres falon a helyét nézni, annyira megszokta. Megbeszéltük, hogy csináltatok vászonra egy azonos méretű nyomtatot, az fog lógni nála a kiállítás alatt. Annyira jól sikerült a nyomat, hogy azt mondta, az maradjon nála, az eredeti képet pedig tartsam magamnál otthon.

REIGL JUDIT: *Hasonlíthatatlan gyönyör*, 1952, olaj, vászon, 138x88 cm, Maklár-gyűjtemény, a Kálmán Maklár Fine Arts jóvoltából

A különböző művészeti vásárokon a galéria sztárjai közül Reigl a legrangosabb festő?

MK: Reigl az első vásárunktól kezdve nagyon fontos résztvevője a galéria kiállításainak. 2006-ban sikerült először egy komoly nemzetközi vásárra kijutni, ami meglepő volt, mert alig egy éve működő galériák nem nagyon kapnak meghívásokat ilyenekre, főleg Kelet-Európából. Részt vehettünk ugyanis a Salon du Collectionneur-ön a Grand Palaisban. Azt a vásárt a kollégák ma is emlegetik, mert egy olyan kép volt a főhelyen – a *Dominanciaközpont* –, amely ma a Pompidou-ban gazdagítja a gyűjteményt. Az egyik *Robbanás* pedig a Guggenheimbe került. Sikeres vásár volt, Juditot ott kezdték megismertetni a közönséggel. Képeiből minden évben viszek

külföldi vásárookra, mert a galériának ő az egyik legfontosabb művésze. Elmondható, hogy a galéria indulásával indult újra Judit karrierje is, ez a két dolog számomra szervesen összekapcsolódik.

Most, hogy végérvényesen lezárult az életmű, milyen új feladatok hárnak rád?

MK: Eddig is nagyon figyeltem arra, hol bukkan fel a nemzetközi műkereskedelemben mostanánk ismeretlen, eredeti, de akár hamis mű. Judittal erről többször is beszélgettünk, és megkért, hogy halála után is folytassam életművé bemutatását és népszerűsítését.

A négy apostol: Böhm Lipót, Bíró Antal, Reigl Judit és Zugor Sándor, 1947